

שנו דרשה זו, **אמר קרא** לגבי עדים זוממין (דברים יט יט, כא) **וְעֵשִׁיתָם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאֶחָיו וגו'** וְלֹא תַחֲסוּ עֵינֶיךָ וגו' יד
בְּיָד רֶגֶל בְּרִגְלָא, ויש לדרוש יד ביד' שהיינו דבר הניתן מיד ליד,
ומאי ניהו קמוין, והיינו, שאם העידו על אדם שחבל בחבירו והזוממה
עדותו, אין מענישים אותם בנטילת האבר אלא משלמים ממון למי
שהעידו עליו. ומוכח שאף החובל עצמו אין נוטלים ממנו האבר
אלא משלם ממון.
מקשה הגמרא: **אלא מעתה מה שנאמר בהמשך הפסוק דְּרִגְלָא בְּרִגְלָא**,
נְפִי חָבִי הוא – וכי אף בזה יש לפרש כך, הרי אין שייך לומר כן.
אמר – תירצו בני הישיבה, **דְּבִי חָבִי** דְּבִי חָבִי לא דרשו כן ממשמעות
הפסוק אלא קרא ויתירא קא דרשי, **מַכְדִּי בְּתִיב** – שמאחר וכבר
נאמר בפסוק (שם יט יט) **וְעֵשִׁיתָם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאֶחָיו**, אי
סלקא דעתך שמה שנאמר בחובל בחבירו 'עין תחת עין', הכוונה
ממש, אם כן פשוט שאף בעדים זוממים הדין כן, שהרי עושים להם
כמו שזממו לעשות, ומעתה מה שנאמר 'יד ביד', למה לי? שפעם
מינה שלכך נכתב ללמד שאינו ממש אלא קמוין, והיינו דבר הניתן
מיד ליד. שואלת הגמרא, אם כן מה שנאמר שם עוד **דְּרִגְלָא בְּרִגְלָא**
לְמַה לי. משיבה הגמרא, **איידי דבְּתִיב** – כיון שכתבה התורה 'יד
ביד' כדי ללמד דין זה, כתב נמי אף **דְּרִגְלָא בְּרִגְלָא**.
מקור נוסף שהחובל בחבירו משלם ממון: **אפי' אמר, אתאי** – יש
ללמוד דין זה מ**דְּבִי חָבִי** חֲזָקָה, **דְּבִי חָבִי** חֲזָקָה, נאמר בחובל
בחבירו (שמות כא כד) **עֵין תַּתַּח עֵין** וגו', ובפסוק שלפניו זה הלכתי
הורג אדם נאמר (שם כג) **נֶפֶשׁ תַּתַּח נֶפֶשׁ**, והיינו שתחת הנפש
יטלו נפש ותחת העין יטלו עין, ולא נפש ועין תחת העין בלבד, ואי
סלקא דעתך ש'עין תחת עין' היינו ממש, וימנע דמשפחת לה –
פעמים יצא שיתלו עין ונפש תחת העין בלבד, וכגון דבְּהַדִּי דְּעֵינִי
ליה נפקא ליה נשמתיה – שבעוד שנעוור את עינו תצא נשמתו
ממנו וימות מרוב יסורים. ובהכרח ש'עין תחת עין' אינו ממש אלא
ממון.
דוחה הגמרא: **ומאי קושיא** היא זו אם כשנעוור את עינו תצא אף
נשמתו ממנו, **דלמא מימר אמרינן** ליה – שמא אכן יאמדהו בית דין
קודם אם יכול לקבל יסורים אלו ולא ימות, ואי מיצי מקבל עבדינן
– מעוורים אותו, ואי לא מיצי מקבל לא עבדינן, ואי אמרינן דמיצי
מקבל ועבדינן ביה – ואם אמדהו בית דין שיכול לקבל את
העיוורון ועוורוהו וינפק דוחיה – ובתוך כדי כך יצאה נשמתו ומת,
אי מיצי לית – אם מת מת, כלומר אין כל חדש בקר, ואין זה
נחשב שנטלו נפש ועין תחת עין, מאחר שאמדהו שיכול לקבל, ואי
יש להוכיח כן, מי לא תנן במשנה (מכות כב) כיצא בזה לפני
מלקות, שאם אמדהו שיכול לקבל את המלקות וקיבלם, ומת
תחת ידו של המלקה, פטור, משום שאמדהו מתחילה שיכול
לקבל את המלקות. הרי שאין חוששים למה שמת מחמת המלקות
אם אמדהו קודם שיכול לקבלם ולא ימות. ואף כאן אין לחשוש
לכך.
מקור נוסף: רב וביד משפיה דרבה אמר, **אמר קרא** (שמות כא כד)
פָּצַע תַּתַּח פָּצַע, ומכאן לומדים ליתן צער במקום נזק – שצריך
לשלם על הצער אף במקום שהזיקו, שמלבד הנזק משלם לו אף
על הצער. ואי סלקא דעתך ש'עין תחת עין' היינו ממש, מדוע אכן
צריך לשלם על הצער, הלא פי היכי דלְהֵא הוּי ליה צערא לְהֵא
נמי אית ליה צערא – כשם שלנחבל היה צער מחמת החבלה, אף
החובל כשיתלו ממנו האבר יש לו אותו צער, ומדוע מלבד צער
זה ישלם על הצער שגרגר לנחבל. ובהכרח אינו ממש אלא ממון
ומרבה התורה שמלבד תשלום הנזק ישלם צער.
דוחה הגמרא: **ומאי קושיא** היא זו, הלא דלמא אינש דמפניק
– יש אדם שמעודן בטבעו, ואית ליה צערא מפני כשנוטלים ממנו
אבר, ואינש אינש דלא מפניק – שאינו מעודן כל כך, ולית ליה
צערא – ואין לו צער גדול כל כך כשנוטלים ממנו אבר. ולמא
נפקא מינה – ולענין מה אמרה התורה שישלם צער במקום נזק,
לאופן שצערו של החובל היה קטן מצער הנחבל, לומר שצריך
למכתבי ליה חי'א דבניי בני – לשלם לנחבל את ההפרש שבין צערו

קטן – אדם נמוך שְׁהָרַג אֶת הַגְּדוֹל, וְגִדּוֹל שְׁהָרַג אֶת הַקָּטָן, היכי
קטלינן ליה – כיצד אפשר להורגו, והרי נאמר (שם כד יח) **נֶפֶשׁ
תַּתַּח נֶפֶשׁ**, ואין הרוצח כנרצח במידת גופו, ואם תאמר שאכן
כשאדם שווים לא יהרג, והרי התורה אמרה שם בהמשך הפרשה
(כד כב) **מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם**, ויש לדרוש שצריך שיהיה משפט
הַשָּׁוֶה לְכָלֵכֶם, ולא שישתנה הדין בין אדם לאדם. אלא בהכרח
לומר, נֶפֶשׁוֹת שְׁקִיל מִינֵיהּ, נֶפֶשׁוֹת אֶמֶר רַחֲמָנָא נֶשְׁקִיל מִינֵיהּ – שכוין
שהרוצח נטל מהנרצח את נשמתו, אמרה התורה שיתלו מן
הרוצח את נשמתו, ומה לי אם הרוצח קטן מהנרצח או לא. הָכָא
נְפִי לענין חובל עינו של חבירו, אף אם עינו של החובל קטנה
מעינו של הנחבל, נְהוּרָא שְׁקִיל מִינֵיהּ, נְהוּרָא אֶמֶר רַחֲמָנָא נֶשְׁקִיל
מִינֵיהּ. ואין להוכיח מכאן שחייב התורה הוא בממון.
תניא אידך – שינוי בברייתא אחרת במקור דין תשלום הממון
בחבלה, רבי שמעון בן יוחי אמר, מה שנאמר (שם כד כ) **עֵין תַּתַּח
עֵין**, הכוונה לַמָּמוֹן. אתה אמר לַמָּמוֹן, או אינו אלא עין ממש,
שצריך לעוור את עינו. אין לומר כך, שאם כן הרי שְׁהָרַג הַחֹבֵל
סוּמָא, וְסוּמָא את עינו של הנחבל, או שהיה קִטְעַ – חסר יד וקִטְעַ
את ידו של הנחבל, או שהיה חִיגַר – קטוע רגל וחִיגַר – וקטע
לרגלו של חבירו, היֵאָד אֵינִי מְקַיֵּים בְּחֹבֵל זֶה עֵין תַּתַּח עֵין, והרי
אין לו את האבר שנטל מחבירו. ואם תאמר שאכן באופן זה
משלם ממון אך באופן שיש לו את האבר יטלוהו ממנו, והרי
התורה אמרה (שם כד כב) **מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם**, מִשְׁפַּט הַשָּׁוֶה
לְכָלֵכֶם. ובהכרח שכוונת התורה לחייב בממון.
הגמרא דוחה את ראיית רבי שמעון בן יוחאי אמר – הקשו בני
הישיבה, **ומאי קושיא** היא זו אם אין לו אבר כיצד יקימו בו 'עין
תחת עין', דלמא – שמא אכן עיקר הדין הוא ליתול את האבר, אך
היכא דאפשר לקיים דין זה, אפשר, וכך יעשו לו, והיכא דלא אפשר
לקיים דין זה, וכגון שאין לחובל אותו אבר, לא אפשר, ופסרינן ליה
לגמרי, ואין בכך משום 'משפט אחד יהיה לכם' שכן הדין אחד
הוא שנוטלים ממנו את האבר, או שיפטורו לגמרי.
ויש להוכיח כן: דאי לא תימא הכי שהיכן שלא ניתן לקיים את דין
התורה פוטרים אותו לגמרי, ואין בכך משום 'משפט אחד יהיה
לכם', אם כן אדם מרַפֵּה שְׁהָרַג אֶת הַשָּׁלֵם, מאי עבדינן ליה – איזה
דין נוכל לעשות לו, הרי להורגו אי אפשר, שכוין שעתידי הוא
למות לאחר זמן מחמת המום שבו, נחשב הוא כבר לאדם הרוג,
ונמצא שאם יזימו את העדים שהעידו על הריגתו לא יוכלו
להורגם, שהרי זה כמו שרצו להורג את הרוג, וכיון שאי אפשר
לקיים בהם דין הומה, אין לקבל כלל לעדות זו, שכל 'עדות שאי
אתה יכול להזימה לא שמה עדות', ואיזה דין אחר נוכל לעשות
לו. אלא בהכרח לומר, היכא דאפשר אפשר, היכא דלא אפשר לא
אפשר, ופסרינן ליה, ואף בחובל יש לומר כן.
בריייתא נוספת: דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעֲלָא תָנָא – בבית מדרשו של רבי
ישמעאל שנו דרשה זו, **אמר קרא** (שם כד כ) **כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוֹם**
בְּאָדָם בֶּן יִתֵּן בּוֹ, ואין לשון יתנה מורה אלא על נתינת קמוין.
מקשה הגמרא: **אלא מעתה** שלשון נתינה היינו נתינת ממון, מה
שנאמר בפסוק לפני כן **כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוֹם בְּאָדָם**, הכי נמי – האם אף
כאן נאמר דְּמָמוֹן הוּא, הרי פשוט ששם הכוונה שנתן בו מום ממש,
ואף המשך הפסוק יש לפרש על מום ממש.
אמר – תירצו בני הישיבה, דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעֲלָא לא למדו כן מלשון
נתינה, אלא קרא ויתירא דרשי, **מַכְדִּי בְּתִיב** – מאחר וכבר נאמר
בפסוק הקודם (שם כד יט) **וְאִישׁ בִּי יִתֵּן מוֹם בְּעַמִּיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
בֶּן יִעֲשֶׂה לוֹ**, הרי כבר נאמר הדין שיעשו לחובל כמו שעשה, ומה
שנאמר לאחריו **בֶּן יִתֵּן בּוֹ** למה לי – לשם מה נכתב, שפעם מינה
שלכל בכתב ללמד שיתן קמוין.
שואלת הגמרא: ומאחר והפסוק מיותר, מה שנאמר קודם **כַּאֲשֶׁר
יִתֵּן מוֹם בְּאָדָם**, למה לי. משיבה הגמרא, **איידי דבְּתִיב מִכְתָּב** – כיון
שרצתה התורה לכתוב את המשך הפסוק **בֶּן יִתֵּן בּוֹ** ללמד
שמשלם ממון, כתב נמי את תחילת הפסוק **כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוֹם בְּאָדָם**.
בריייתא נוספת: דְּבִי רַבִּי חֵימָא תָנָא – בבית מדרשו של רבי חייא

לבין הצער שנצטער בו הנחבל.

מקור אחר: **רב פפא משמיה דרבא אמר, אמר קרא** (שם כא יט) **'וּפפא ירפא'**, ולומדים מכך ליתן רפואה במקום נזק – שצריך לשלם הוצאות הרפואה אף במקום שהזיקו, שמשלם על הרפיו מלבד הנזק. **וְאִי סִלְקָא דַּעְתָּהּ** ש'עין תחת עין' **מִשָּׁשׁ**, מדוע אכן צריך לשלם על הרפואה, הלא פי היכי דהאי פְּעִי אֶסְיֵיא דְהָא נָפִי **פְּעִי אֶסְיֵיא** – כשם שהנחבל צריך לרפא שירפאה כמו כן החובל צריך רופא שירפאהו, ומדוע מלבד מה שמשלם על רפואת עצמו ישלם על רפואת הנחבל. ובהכרח אינו ממש אלא ממון, ומשמיעה הורה שמלבד תשלום הנזק ישלם על הרפואה.

דוחה הגמרא: **מאי קושיא** היא זו, **דְּלָמָא אִיכָא דְסָלִיק בְּשִׁרְיָה הִיא** – שבשרו מתרפא ומעלה ארוכה מהר יותר, והוצאות רפואתו מעטות, **וְאִיכָא דְלָא סָלִיק בְּשִׁרְיָה הִיא** – שאין בשרו מתרפא מהר כל כך, והוצאות רפואתו מרובות, וגנח **נָפִיא נָפִיא מִנָּה** – ולענין מה אמרה התורה שישלם על הרפואה מלבד הנזק לאופן שהוצאות רפואת החובל מעטות מהוצאות רפואת הנחבל, לומר שצריך לְמִיתָב לִיה **הֵיאָה דְבִינֵי פִיעִי** – לשלם את ההפרש שבין הוצאות רפואתו להוצאות רפואת הנחבל.

מקור אחר: **רב אשי אמר, איתא** – יש ללמוד כן בגזירה שוה 'תחת' 'תחת' **מִשּׁוּר המועד, דְּתִיב הָאָה בחובל בחבירו** (שמות כא כד) **'עֵינִי תחת עֵינוֹ, וְתִיב הָאָה בשור מועד** (שם כא לו) **'שֵׁלֶם יִשְׁלֶם שׂוֹר תחת השׂוֹר', מה לְהֵלֵן בשור משלם מִמֶּנּוּ, אֵף כָּאן בחובל בחבירו משלם מִמֶּנּוּ.**

מקשה הגמרא: **מאי חיות דִּלְפָּת – מה ראית ללמוד 'תחת' 'תחת' מִשּׁוּר המועד ולחייבו ממון, נִלָּף – ולמד 'תחת' 'תחת' מִפְּאָדָם שהרג אשה, דְּתִיב (שם כא כג) **'וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנִתְּתָה נַפְשׁ תחת נַפְשׁ',** ונלמד משם שמה לְהֵלֵן באדם שהרג נוטלים ממנו נפש מִשָּׁשׁ, אֵף כָּאן בחובל בחבירו 'עֵינִי תחת עֵינִי היינו מִשָּׁשׁ ולא ממון.**

אמר – תירצו בני השיבוב, יותר מסתבר ללמוד מִשּׁוּר המועד, שכן **דִּנְיָן נִזְקִין מִנִּזְקִין – אדם שהזיק משור שהזיק, ששניהם נזקין הם, וְאִין דִּנְיָן נִזְקִין מִסִּיתָה – אדם שהזיק מאדם שהרג, שזה נזקין וזה מיתה, ואינם דומים.**

הגמרא אינה מקבלת תירוץ זה. ומקשה: **אֲדַרְבָּה, יותר מסתבר לומר שדִּנְיָן אֲדָם מִפְּאָדָם, וְאִין דִּנְיָן אֲדָם מִפְּהָא אף ששניהם בנזקין, אִלָּא, (אמר) רב אשי אכן אינו לומד מ'תחת' האומר בשור המועד, אלא מ'תחת' אֲשֶׁר עָנָה', וְלִי לִית – לומד הוא בגזירה שוה ממה שנאמר בפרשת אונס (דברים כב כט) **'וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּה לֵאמֹר הִנֵּעַרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְגו'** תחת אֲשֶׁר עָנָה, שכשם שהאונס משלם תחת העיניו ממון, אף החובל בחבירו משלם ממון. ולימוד זה הוא אֲדָם מִפְּאָדָם, וְנִזְקִין מִנִּזְקִין, ואין ללמוד מאדם שהרג שאף ש'אדם מאדם' הוא מכל מקום אין ללמוד נזקין ממיתה.**

הגמרא מביאה שיטה אחרת בענין תשלומי הנזק של החובל בחבירו: **תנאי, רבי אליעזר אומר, מה שנאמר (שמות כא כד) 'עֵינִי תחת עֵינִי', הכוונה לעינו מִשָּׁשׁ.**

שואלת הגמרא: **מִשָּׁשׁ סִלְקָא דַּעְתָּהּ, וכי רבי אליעזר לית ליה כָּכָל הֵנִי תנאי** שאמרו לעיל שהחובל בחבירו משלם ממון, ואין נוטלים את האבר. **אמר רבה, ודאי שמשלם ממון, וכונת רבי אליעזר לומר, שאין שְׁמִין אותו** – את הנחבל כְּעֵבֶד, וכמבואר במשנתנו, אלא שְׁמִין את הנחבל ממש כפי שוויו.

אביי מקשה על ביאור זה: **אמר ליה אביי לרבה, אִלָּא כָּמָאן – כפי מי שְׁמִין אותו, האם כָּפֵן חורין, כמה שזה עם אותו אבר וכמה**

הוא שווה עתה ללא אותו אבר, כָּן חורין מִי אִית לִיה דְּמִי – וכי יש לו שווי ממוני, שאפשר לשום בו, והרי אין לו אדון שימכרנו בשוויו.

אִלָּא אמר רב אשי, כונת רבי אליעזר לומר, שאין שְׁמִין אותו – את שווי האבר בְּנִיזָק – כפי שווי האבר של הניזק, אִלָּא בְּנִיזָק – כפי שווי המזיק עצמו, ששומים את המזיק כאילו הוא עבד הנמכר בשוק, כמה הוא שווה עתה עם אבר זה, וכמה הוא שווה ללא אותו אבר. וזהו 'עין תחת עין ממש' שאמר רבי אליעזר, שעינו של המזיק עצמה נישומת כעבד תחת עינו של הניזק.

מספרת הגמרא: **ההוא חמרא דקמיע דא דינוקא – חמור קטע לידו של ילד קטן, אתא אביו לקמיה דרב פפא בר שמואל, ותבע תשלומי הנזק מבעל החמור. אמר להו רב פפא לדייני בית הדין, וילו שומו ליה – לכו ושומו לניזק אֲרִכְעָה הִדְרָרִים שהחובל בחבירו צריך לשלם, וישלם אותם המזיק. אמר ליה רבא לרב פפא בר שמואל, וְהָא אֲנִי מִשָּׁשׁ תָּנִן, ומדוע אתה אומר ארבעה. אמר ליה רב פפא, לְבָר מִנִּזְק קָאִמְרֵנָא – כוננתי היתה לארבעת הדברים חוץ מנזק. אמר ליה אביי לרב פפא בר שמואל, וְהָא חמור הוא – והרי המזיק היה חמור ולא אדם, וְחמור אינו מִשָּׁלֶם אִלָּא תשלומי נזק בלבד. אמר להו רב פפא לדיינים, אכן וילו שומו ליה נזקיה – לכו שומו לניזק את שווי נזקו בלבד. שאל אותו אביי, וְהָא כְּעֵבֶד פְּעִי לְמִשְׁכִּיתָ – והרי שנינו במשנה שצריך לשלם את שווי הנזק כאילו היה הניזק עבד העומד להימכר, ומדוע אינך אומר להם לעשות כן. אמר להו רב פפא לדיינים, אכן וילו שְׁיִמּוּהוּ כְּעֵבֶדָא.**

אמר להו אביה דינוקא לדיינים, לא פְּעִינָא – אינני רוצה שתשומו אותו כעבד, דְּוִילָא בִּיה מִלִּילָא – שזולל הוא עבורו להיות נישום כעבד. אמרו ליה הדיינים לאבי הילד, וְהָא קָא מְחִיבָתָ לִיה לְנוקָא – והרי אתה חב ומרע לילד בכך שאתה מוחל על חבלותיו, שהרי התשלומים של הילד הם ולא שלך. אמר להו אבי הילד, לְבִי גִיִּיל מְפִיִּיקָנָא לִיה מְדִידִי – כשיגדל אפיסנו על ידי שוואלם לו מממוני. סיפור נוסף, ההוא תורא דאלס דיה דינוקא – שור לעס וכסס לידו של ילד, אתא אביו לקמיה דרבא ותבע תשלומי הנזק מבעל השור. אמר להו רבא לדייני בית הדין, וילו שְׁיִמּוּהוּ כְּעֵבֶדָא – לכו ושומו את הילד כעבד העומד להימכר. אמרו ליה הדיינים לרבא, וְהָא מִר הוּא דְאִמֵּר שְׁכָל הַנִּישּׁוּם כְּעֵבֶד – כל תשלום נזק שצריך לשלמו כעבד העומד להימכר, אִין גִּזְבִּין אותו כְּבָבָל, וכיצד אומר הנך כעת לשומו לגבותו מן המזיק. אמר להו רבא לדיינים, לא אֲנִיכָא דְאִי תָפַס – כוננתי היתה שישומוהו לענין לענין שאם היום או מחר יתפוס הניזק ממון מן המזיק, יוכל לעכבו אצלו בתורת תשלום על הנזק, ולא יוכל המזיק לתובעו ממנו.

מבארת הגמרא: **רבא** שאמר שאין גובין בבבל נזק הנישום בעבד, לְמַעֲמִיָּה – לשטתה, דְאִמֵּר רַבָּא, נִזְקִין שׂוֹר בְּשׂוֹר – תשלום נזקי שור שהזק על ידי שור, וְנִזְקִין שׂוֹר בְּאָדָם – וכן תשלום נזקי שור שהזק על ידי אדם, גִּזְבִּין אותו כְּבָבָל, אך נִזְקִין אֲדָם בְּאָדָם – תשלום נזקי אדם שהזק על ידי אדם, וְנִזְקִין אֲדָם בְּשׂוֹר – וכן תשלום נזקי אדם שהזק על ידי שור, אִין גִּזְבִּין אותו כְּבָבָל.

הגמרא דנה בטעמו של רבא. שואלת הגמרא: **מאי שְׁנָא נִזְקִין אֲדָם בְּאָדָם וְנִזְקִין אֲדָם בְּשׂוֹר, דְּלֹא גִזְבִּין אותם בבבל, ודאי הטעם משום ש'אלהים' בְּעֵינֵן – שצריך שידונו דינים אלו דיינים מומחים הנקראים 'אלהים' כדי לגבותם, וְלִיכָא לדיינים אלו בבבל, אם כן נִזְקִין שׂוֹר בְּשׂוֹר וְשׂוֹר בְּאָדָם נָפִי**

שהתובע מפסיד ממון. אָבֵל מִלְתָּא דְשִׁבְיָהּ וְלִית בֵּיה חֶסְרוֹן בִּים, 60
 אָ נָמִי – או אף באופן שהוא מִלְתָּא דְלֵא שִׁבְיָהּ וְאִית בֵּיה חֶסְרוֹן 61
 בִּים, באופנים אלו לא עֲבָדִין שְׁלִיחוּתֵיהּ. 62
 ולחילוק זה יתורצו כל הקושיות לעיל: הֲלָכָה – ומאחר שזהו 63
 הכלל, יש לתרץ שלכך אין גוברים בבבל נזקי האדם ותשלומי 64
 הברשות, שְׁאֵדָם שְׁהוּק בְּאֵדָם, אָף עַל גַּב דְּאִית בִּיה חֶסְרוֹן בִּים, מכל 65
 מקום בִּין דְּלֵא שִׁבְיָהּ דבר זה שאדם יזיק לאדם אחר, לא עֲבָדִין 66
 שְׁלִיחוּתֵיהּ. וכן הברשות, אָף עַל גַּב דְּשִׁבְיָהּ דבר זה שאדם יבייש 67
 אדם, מכל מקום בִּין דְּלִית בֵּיה למתבייש חֶסְרוֹן בִּים, שהרי לא 68
 הפסידו ממון, לא עֲבָדִין שְׁלִיחוּתֵיהּ. 69
 הגמרא דנה בדברי רבא שנוקי שור גוברים בבבל. מקשה הגמרא: 70
 וְכִי שׁוֹר שְׁהוּק בְּשׁוֹר גּוֹבִין בְּבָבֶל, וְהָאִמְרָא רַבָּא עֲצָמו, שׁוֹר שְׁהוּק 71
 אִין גּוֹבִין אוֹתוֹ בְּבָבֶל. ויש לברר בכונת רבא, דְּאִיִּק מָאן – את מי 72
 הזיק השור, אִילִימָא דְּאִיִּק אֵדָם, יִקְשָׁה מָאִי אִירָא שׁוֹר דְּאִיִּק אֵדָם 73
 – מדוע נטק רבא דווקא שהשור הזיק את האדם שאופן זה אינו 74
 מצוי כלל, והלא אִפְּלוֹ אֵדָם דְּאִיִּק אֵדָם שנוקו מצוי יותר משור 75
 שהזיק אדם, נָמִי אמר רבא לעיל שאין גּוֹבִין אוֹתוֹ בְּבָבֶל. אֵלָּא 76
 פְּשִׁטָּא, שכונתו באופן דְּאִיִּק שׁוֹר, וְקָטְנִי כָאן בִּשְׁמֵי רַבָּא שְׁאִין 77
 גּוֹבִין אוֹתוֹ בְּבָבֶל, ושלא כמו שאמר לעיל ששור שהזיק שור גוברים 78
 בבבל. 79
 מתרצת הגמרא: אִמְרִי, הָתָם שֶׁאִמְרָא רַבָּא שְׁשׁוֹר שְׁהוּק שׁוֹר אִין 80
 גּוֹבִים תְּשֻׁלֹּם נֹזְקִי בְּבָבֶל, מדובר בְּתָם שְׁעִדִין לא נגח שלש 81
 פעמים, ודינו לשלם על הגניחה חצי נזק בלבד משום קנס, ולכך 82
 אין גוברים אותו בבבל כדין דיני הקנסות וכמו שנתבאר לעיל. 83
 ואילו הֲכָא שֶׁאִמְרָא רַבָּא שְׁגּוֹבִים תְּשֻׁלֹּם נֹזְקִי שׁוֹר שְׁהוּק בְּשׁוֹר, 84
 מדובר בְּמוֹעֵד לְהוּק, שכבר נגח שלש פעמים והועד בפני הבעלים 85
 בבית דין שישמרוהו, ומעתה אם נוגח משלם נזק שלם שהוא ממון 86
 ואינו קנס, והזיקו מצוי, ולכך גוברים אותו בבבל. 87
 מקשה הגמרא: וְהָאִמְרָא רַבָּא עֲצָמו, אִין מוֹעֵד בְּבָבֶל – אין אפשרות 88
 שיהיה שור מועד בבבל, שכיין שעל נגחותיו שבעודו תם לא 89
 הביאווה לבית דין להתרות בבעליו שישמרו, שהרי אין דנים 90
 וגוברים נזקי שור תם בבבל משום שדיני קנסות הם, נמצא שלא 91
 נעשה השור מועד. ואיך אמר רבא שגוברים נזקי שור מועד בבבל. 92
 מתרצת הגמרא, אִמְרִי, כָאן מְדוּבָר דְּאִיִּקֵּי הָתָם וְאִיִּתוּיָהּ לְהָכָא – 93
 שהעידו על השור בפני בית דין שבארץ ישראל, ובכך נעשה 94
 מועד, ואחר כך הביאווה לבבל, וכשנגח שוב יכולים דיני בבל 95
 לחייבו לשלם נזק שלם כיון שהיה מועד. 96
 מקשה הגמרא: וְהָאִמְרָא רַבָּא עֲצָמו, שֶׁבִּיבֹא הַשׁוֹר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל, 97
 מִלְתָּא דְּלֵא שִׁבְיָהּ הִיא, וּמִלְתָּא דְּלֵא שִׁבְיָהּ הִיא אִמְרָתָה דְּלֵא 98
 עֲבָדִין שְׁלִיחוּתֵיהּ, ואין לומר שרבא דיבר באופן זה. מתרצת 99
 הגמרא, אכן אין מדובר שהביאו את השור מארץ ישראל, אלא 100
 כגון דְּאִתּוֹ רִבְּנִי דְּהָתָם וְיִיעֲדִיתָּהּ הָכָא – שבאו דיני ארץ ישראל 101
 המומחים לבבל, והעידו על השור בפניהם ובכך נעשה מועד. 102
 מקשה הגמרא, סוֹף סוֹף אָף דְּבֵר זֶה מִלְתָּא דְּלֵא שִׁבְיָהּ הִיא, וְאִתּוֹ 103
 אִמְרָתָה מִלְתָּא דְּלֵא שִׁבְיָהּ לא קָא עֲבָדִין שְׁלִיחוּתֵיהּ. 104
 הגמרא מיישבת בדרי רבא באופן אחר: אֵלָּא, כִּי קָאִמְרָא רַבָּא – מה 105
 שאמר רבא שגוברים נזקי שור שהזיק בשור בבבל, מדובר בְּנֹזְקִי שֵׁן 106
 וְרָגֵל, וכגון שנתחך השור בשור אחר להנאתו והזיקו בכך, שאופן 107
 זה תולדה של נזקי שן הוא, או שדחף שור אחר בדרך הילוכו 108
 והזיקו בלא כוונה, שאופן זה תולדה של נזקי רגל הוא, דְּמוֹעֵדִין 109
 מִתְחַלְלֵתִין נִינְהוּ – שבאופנים אלו מועד השור לכך כבר בפעם 110
 הראשונה שעשה כן, כלומר שחייב לשלם על נזקיו אף בפעם 111
 הראשונה נזק שלם, ולכך גוברים אותו בבבל, שאופנים אלו 112
 שכיחים, ודיני ממונות הם ולא קנס: 113
 שנינו במשנה: צֶעַר, בְּיוֹאֵל בְּשִׁפּוֹר אוּ בְּמִסְמָר וְכוּ', ואפילו על 114
 ציפורנו מקום שאינו עושה חבורה: 115
 מבררת הגמרא: מה שמבואר במשנתנו שצֶעַר שְׁלֵא בְּמִקּוֹם נֹזֵק 116
 מִשְׁתַּלֵּם – שמשלם על הצער אף במקום שלא נעשה נזק, מָאן תָּמָן 117
 – כדעת איזה תנא נשתתה. 118

אֱלֹהִים' בְּעֵינִי – צריך שידונו אותם דווקא דיינים מומחים 1
 הנקראים 'אלהים', וְלִיכָא בבבל דיינים מומחים, וכיצד אומר רבא 2
 שגוברים אותם בבבל. 3
 אֵלָּא צריך לומר, מָאִי שָׁמָּה נֹזְקִי שׁוֹר בְּשׁוֹר וְשׁוֹר בְּאֵדָם שניתן 4
 לגבותם בבבל, משום שְׁלִיחוּתֵיהּ קָא עֲבָדִין – שאנו דייני בבל 5
 עושים את שליחותם של דיני ארץ ישראל המומחים, שהם נתנו 6
 לנו רשות לכך, מִיָּד דְּהוּא אֲחֻדָּאִית וְהִלְוָאִית – וכשם שבדיני 7
 ההדאות והלוואות דנים בבבל אף שאינם מומחים מטעם זה 8
 שעושים בשליחות דיני ארץ ישראל, שהרשום לכך כדי שלא 9
 ימנעו המלוים להלוות, ואף בנזקי שור נאמר שלכך יכולים דיני 10
 בבל לדון בכך, כדי שלא ירבו המזיקים בישראל, ויאבדו אנשים 11
 את ממונם. אם כן אֵדָם בְּאֵדָם וְאֵדָם בְּשׁוֹר, נָמִי שְׁלִיחוּתֵיהּ קָא 12
 עֲבָדִין – אף בנזקי האדם מחמת האדם או השור, ויכולו לדון 13
 בשליחות דיני ארץ ישראל, כדי שלא ירבו מזיקים בישראל, מִיָּד 14
 דְּהוּא אֲחֻדָּאִית וְהִלְוָאִית שעושים בהם שליחותם וכמו שנתבאר. 15
 ומדוע חילק רבא בין נזקי השור לנזקי האדם. 16
 אִמְרִי – חילקו בני הישיבה, כִּי קָא עֲבָדִין שְׁלִיחוּתֵיהּ – באיזה 17
 דינים עושים דיני בבל שליחותם של דיני ארץ ישראל, בְּמִיָּד 18
 דְּקִים לֵן בְּגִיָּה – בדברים שברור לנו בהם כמה סכום החיוב, וכגון 19
 בדיני ההלוואות שאין צריך לשום את ההלוואה כמה היא, אך 20
 בְּמִיָּד דְּלֵא קִים לֵן בְּגִיָּה – שאין ברור לנו סכום החיוב וצריכים 21
 לשמוע, וכגון הנזקים אלו שצריך לשום את הניזק כעבד לדעת 22
 סכום תשלום הנזק, לא עֲבָדִין שְׁלִיחוּתֵיהּ. 23
 מקשה הגמרא: אִמְרִי – הקשו בני הישיבה, הרי שׁוֹר בְּשׁוֹר, וְשׁוֹר 24
 בְּאֵדָם, נָמִי לא קִים לֵן בְּגִיָּה – אף בהם אין ברור לנו סכום החיוב, 25
 וצריך לשום את שווי הנזק כדי לדעת כמה צריך המזיק לשלם, 26
 ומדוע בהם עושים שליחותם. אֵלָּא ודאי נחשב דבר זה כמו 27
 שברור לנו סכום החיוב, משום שפּוֹק הוּי הִיכָא מוֹדְנֵי תוֹרָא 28
 בְּשׁוֹקָא – נצא ונראה באיזה שווי נמכר שור בשוק, ובכך נדע את 29
 שווי השור שהזיק, ואם כן אף בנזקי אֵדָם בְּאֵדָם, וְאֵדָם בְּשׁוֹר, נָמִי 30
 נאמר פּוֹק הוּי הִיכָא מוֹדְנֵי עֲבָדִי בְּשׁוֹקָא – שנצא ונראה בכמה 31
 נמכר עבד בשוק ונדע את שווי הנזק, ומדוע בנזקים אלו אין 32
 עושים שליחותם. וְעוֹד קִשָּׁה, אם זהו טעם החילוק, אף תְּשֻׁלֹּם 33
 בְּכָל שְׁמִשְׁלֵם הַגִּבּוֹ, וְתְּשֻׁלֹּם אֲרֻבָּעָה וְחִמְשָׁה שְׁמִשְׁלֵם הַגִּבּוֹב שור 34
 או שה וטבחיו או מכירו, דְּפָנְצִי – שסכום קצוב הוא, שמשלם כפל 35
 או ארבעה וחמשה כפי שווי הגביה, נַעֲבֵד שְׁלִיחוּתֵיהּ וְנִגְבָּה 36
 אותם בבבל, וכלל הוא בידינו שאין גוברים דיני קנסות בבבל. 37
 הגמרא מחלקת באופן אחר: אִמְרִי – חילקו בני הישיבה, כִּי קָא 38
 עֲבָדִין שְׁלִיחוּתֵיהּ – באיזה דינים עושים שליחותם, בְּמִמוֹנָא – 39
 בדיני ממונות, כגון נזקים והלוואות, אך בְּקִנְיָנָא – בדיני קנסות כגון 40
 תשלומי הכפל וארבעה וחמשה, לא עֲבָדִין שְׁלִיחוּתֵיהּ. 41
 מקשה הגמרא: אם כן אף נזקי אֵדָם שְׁהוּק בְּאֵדָם, דְּמִמוֹנָא הוּא 42
 ולא קנס, שהרי משלם על מה שהפחיתו משוויו, נַעֲבֵד שְׁלִיחוּתֵיהּ, 43
 ומדוע אמר רבא שאותם אין דנים בבבל. 44
 מתרצת הגמרא: כִּי קָא עֲבָדִין שְׁלִיחוּתֵיהּ, בְּמִלְתָּא דְּשִׁבְיָהּ – 45
 בדיוק המצוי, אך אֵדָם שְׁהוּק בְּאֵדָם, דְּלֵא שִׁבְיָהּ הִזִּיק זֶה, לא 46
 עֲבָדִין שְׁלִיחוּתֵיהּ. 47
 מקשה הגמרא: הֲרִי תְּשֻׁלֹּם בּוֹשֶׁת וּפְנִים, דְּשִׁבְיָהּ הִזִּיק זֶה, נַעֲבֵד 48
 שְׁלִיחוּתֵיהּ וְנִגְבָּה בְּבָבֶל. מתרצת הגמרא, אִמְרִי – אמרו בני 49
 הישיבה, הֲכִי נָמִי – אכן אף תשלום זה גוברים בבבל, דְּהָא רַב פָּסָא 50
 אֲנִי אֲרַבְּעָה מָאָה זָוִי לְבוֹשֶׁת – שהרי רב פפא גבה ארבע מאות זה 51
 מאדם שבייש עבור תשלום הברשות. 52
 מקשה הגמרא: וְהָאִי לִיתִּיהּ לְדָרְבַּ פָּסָא – והרי אין ההלכה כרב 53
 פפא, דְּשִׁלַּח לִיה רַב חֲסָדָא לְרַב נַחֲמָן – שהרי שלח רב חסדא לרב 54
 נחמן שאלה בענין תשלומי הברשות, וְשִׁלַּח לִיה רַב נַחֲמָן בְּתִשְׁבּוּבָה, 55
 חֲסָדָא חֲסָדָא, קִנְיָנָא קָא מְנַבִּית בְּבָבֶל – וכי גובה הנך בבבל תשלום 56
 הברשות שנחשב לקנס, הרי אין דנים דיני קנסות בבבל. 57
 הגמרא מחלקת באופן אחר: אֵלָּא, כִּי עֲבָדִין שְׁלִיחוּתֵיהּ, דווקא 58
 בְּמִלְתָּא דְּשִׁבְיָהּ, וְאִתּוֹ בֵּיה – ויש בדבר זה אף חֶסְרוֹן בִּים – 59

1 אָמַר רַבָּא, משנתינו כדעת פֶּן עֲזָאִי הִיא, וכמו דִּתְנִיָא, נאמר בפרשת
2 החובל בחבירו (שמות כא כה) 'בְּיוֹהָ תַחַת בְּיוֹהָ פָּצַע תַּחַת פָּצַע
3 חֲבוּרָה תַּחַת חֲבוּרָה', רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, 'בְּיוֹהָ' נֶאמְרָה תַּחֲלִילָה. פֶּן עֲזָאִי
4 אֱמַר, 'חֲבוּרָה' נֶאמְרָה תַּחֲלִילָה. ומבאר רבא, פֶּמָאִי קָא מִיפְלְגִי –
5 במה נחלקו רבי ובן עזאי, רַבִּי סָבֵר, ש'בְּיוֹהָ' האמורה בתחילת
6 הפסוק, דְּלִית בָּהּ חֲבוּרָה מְשֻׁמָּע – משמעותה שעשה בו כויה בלבד,
7 כלומר שציערו בלבד ולא גרם לו כל נזק, ומשמע שאף באופן זה
8 חייב לשלם על הצער, לִכְךָ פְּתַב רַחֲמָנָא לאחר מכן 'חֲבוּרָה תַּחַת
9 חֲבוּרָה', לְגַלּוּי עֲלָה ד'בְּיוֹהָ' – לגלות על מה שנאמר בתחילה 'בְּיוֹהָ
10 תַּחַת בְּיוֹהָ', דְּאִית בָּהּ חֲבוּרָה אִין – שדווקא אם הכויה גרמה
11 לחבורה, חייב לשלם על הצער מלבד הנזק שמחמת החבורה, אך
12 אִי לֹא הִיתָה חבורה, וכגון שכואו על ציפורנו, לֹא חייב לשלם על
13 הצער. וְכֵן עֲזָאִי סָבֵר, ש'בְּיוֹהָ' האמורה בתחילת הפסוק, דְּאִית בָּהּ
14 חֲבוּרָה מְשֻׁמָּע – משמעותה שיש עמה חבורה, ומשמע שדווקא
15 באופן זה שעשה אף חבורה חייב לשלם על הצער, אך באופן
16 שכוואו בשפור שלא עשה בו אלא צער בלבד אינו חייב, לִכְךָ
17 פְּתַב רַחֲמָנָא 'חֲבוּרָה' לאחריה, לְגַלּוּי עֲלָה ד'בְּיוֹהָ' דְּלִית בָּהּ חֲבוּרָה,
18 ואף על פי כן חייב לשלם על הצער.
19 ולביאור זה מחלוקתם במשמעות 'כויה' לולא שנאמר 'חבורה',
20 שלרבי כויה משמעותה ללא חבורה, ובאה ה'חבורה' האמורה

21 לאחריה לגלות שאינו חייב אלא כשנעשה הצער עם חבורה, ובן
22 עזאי סובר שכויה משמעותה עם חבורה, ובאה ה'חבורה'
23 האמורה לאחריה לגלות שחייב אף על הכויה לבדה.
24 רב פפא אינו מקבל ביאור זה בברייתא: מִתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא,
25 אֲדִרְבָּה, אִיפְכָא מִסְתַּבְּרָא – מהסברא נראה לבאר מחלוקתם
26 להיפך, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר 'בְּיוֹהָ' נֶאמְרָה תַּחֲלִילָה, סָבֵר, ש'בְּיוֹהָ' דְּאִית בָּהּ
27 חֲבוּרָה מְשֻׁמָּע, ולכך פְּתַב רַחֲמָנָא 'חֲבוּרָה', לְגַלּוּי עֲלָה ד'בְּיוֹהָ' דְּלִית
28 בָּהּ חֲבוּרָה ואף על פי כן חייב, ואילו פֶּן עֲזָאִי אֱמַר 'חֲבוּרָה' נֶאמְרָה
29 תַּחֲלִילָה, סָבֵר, ש'בְּיוֹהָ' דְּלִית בָּהּ חֲבוּרָה מְשֻׁמָּע, ולכך פְּתַב רַחֲמָנָא
30 'חֲבוּרָה', לְגַלּוּי עֲלָה ד'בְּיוֹהָ', דְּאִית בָּהּ חֲבוּרָה אִין, אִי לֹא לֹא – לומר
31 שאינו חייב על הכויה אלא אם כן יש עמה חבורה. וְאִמְסַקְנָא קְיָיְמִי
32 – ולביאור זה מה שאמרו 'כויה נאמרה תחילה' או 'חבורה נאמרה
33 תחילה', היינו כפי איך שנפרש את הכויה לאחר שנאמרה חבורה,
34 שלרבי לאחר שנאמרה חבורה לגלות הכויה, 'כויה' נאמרה
35 תחילה אף בלא חבורה, ואילו לבן עזאי לאחר שנאמרה החבורה
36 לגלות על הכויה 'חבורה נאמרה תחילה'.
37 אִי נָמִי – או אפשר לבאר ביאור אחר במחלוקתם, דְּכֻלִּי עֲלָמָא
38 'בְּיוֹהָ' בֵּין דְּאִית בָּהּ חֲבוּרָה בֵּין דְּלִית בָּהּ חֲבוּרָה מְשֻׁמָּע, וְהָכָא
39 שנחלקו רבי ובן עזאי,